

Horpács, 2016. október 14.

Mikszáth nap, beszéd az író szobránál.

Beszéljünk, emlékezzünk a bölcs Mikszáthról

Szokták volt mondani, hogy olvassunk újra egyes szerzőket, mert más időkben, más életkorunkban más tapasztalatok birtokában a mű is másként szólal meg, szólít meg bennünket. Mikszáthot nem kell újraolvasni, őt állandóan olvasni kell. Nem csak azokat a nagy regényeket, amelyeket mindenki ismer, hanem vegyük kézbe a kevésbé ismert prózáját, hírlapi cikkeit. És akkor találkozunk a bölcs íróval. A jövőbe látóval, a jövőt látóval.

Az írótermészetesen bölcs persze, mi más is lehetne egy zseni, de amit ő lát az nem egy korszak látványa, hanem az örök Magyarországé, az örök magyar világ s ez így is marad, az eltelt másfél évszázad bizonyítja. Én a kiegyezéstől számítom az időt, amikor Mikszáth szembe találja magát az új Magyarországgal, amelynek hamarosan aktív közéleti szereplője lesz. (Ha 2016-ból kivonunk 1867-t az majdnem egyenlő 150-nel, - tényleg, jövőre lesz a kiegyezés 150 évfordulója, meg Arany 200 éves- no meg Mikszáth 170 éves – lesz dolgunk bőven!) De addig is, amíg a mi időnk eljön, itt a szobornál elmélkedjünk a bölcs Mikszáthon- az okos írón, a kiábrándulton, a tisztán látón

Mindez onnan jutott eszembe, hogy éppen olvastam Jókai unokájának Feszty Árpád feleségének a III. Rózának az egyik visszaemlékezését, bennezt a történetet Mikszáthról. Családi-szűk baráti körben voltak, az öreg, azaz a „Pápi” lefeküdt aludni, ők néhányan maradtak s akkor Mikszáth elkezdett beszélni. Szólt a kortársairól az előtte lévő nemzedékről, a volt s a jelenlegi politikáról s főleg a jövődőről. Ezt írta a Jókai unoka, e rémisztő Mikszáth-vízió végighallgatása után:

„...kifejtette, okfejtette, hogyan, miért rohan a maga tragikus vesztébe ez az ország. Jósolt, mindent, ami bekövetkezett, mindent. Habsburg ház összeomlását, háborút, nemzetiségek lázadását, és a legrettenetesebbet: a belső összeroppanást. Éles tollal, miniatűr pontossággal, amellettt vastag, fekete festékes vad erővel, a gránitszikla megdönthetetlenségével.”

Mintha illene ahhoz a történethez, amit Roosevelt volt amerikai elnök mondott 1910 áprilisában, amikor négyszemközt beszélt Mikszáthtal Pesten, hogy olyanokat

mondott neki az író, amit ő nyilvánosan nem ismételhet meg! Hátha neki is a Monarchia végzetes helyzetét festette le...

Ha végig olvassuk Mikszáthot- mondjuk a századfordulótól kezdve- a modernizációs folyamatok felgyorsulásától kezdve, s most ne a szépirodalmat, a regényeket, novellákat, hanem a többit, amit nehéz, mert nem szoktuk, mert nem is nagyon adják ki (nem üzlet!) - éreznünk kell, Mikszáth szembenéz a jövővel, országa jövőjével. Mert a múltjával már leszámolt.

Ha elolvassuk a parlamenti tudósításait 1882-től máris tudjuk mi volt a véleménye róluk, a politikáról, a politikusokról. Ha elolvassuk a *Club* és *folyosót*, akkor tudjuk mi volt a jelenéről a véleménye, de azért olvassuk hozzá a nagyon fontos könyveket, mint *Az én kortársaim* két kötetet, *Az én halottaim* – ezek mind apró írások, de nagyot szólnak.

De hol a jövőkép? Azt hol találjuk meg? Egy mondását szoktam volt emlegetni, de az még kevés, mindjárt rátérek arra is. De mondjuk ott a jövő az utolsó tervében az *Amerikai menyecskében*, amelyben szándéka szerint regényes formában meg akarja értetni a világgal, mi folyik Magyarországon. Mi ez a rendszer, ez az államszervezeti anakronizmus, mi ez abszurditás, hogyan működik a dualista hatalom, - amit polgári demokráciákban nem értenek meg, s amit majd trianoni döntéseikkel akarnak megmagyarázni maguknak a győztesek.

Vagy talán Mikszáth bölcsessége az életkoránál fogva jött volna? Kései novellásköteteinek címei mintha már a leszámolás-elszámolás felé mutatnának: *Öreg szekér fakó hám*, *Amikor a mécses már csak pislog*. Hány éves volt a századfordulón? Még csak 53! Ez nem a vénség kora, hogy abból merítse ki a nagy tapasztalatokat és 1910-ben is csak 63 – még az sem ad okot arra, hogy késznek tekintse az életművet.

De ha nem az életkor, és nem a csendes politizálás- parlamenti vitákban nem lehetett hallani soha a szavát, akkor honnan a jövőbelátó bölcsesség? Valószínűleg túl sok mindent tudott. Mert népszerű volt, s eltűrték őt bizalmas helyzetekben, bizalmas beszélgetésekben, ott ülhetett a fontos emberek között, nem titkolóztak előtte. Ez nem a parlamentben történik, mert ott nem dőlt el semmi, jól elveszekedtek a vitákban, s aztán kvaterkázta egymással a kormánypártiak és az ellenzékiek. De a képviselői klubban, a bársony fotelben, szivarozva – ahol a döntések születtek, ahonnan a nyilvánosság ki van zárva, ahol az egyéni érdekek

érvényesítése folyik, ahol összezárnak a párt tagjai felett. Ott minden és mindenki tisztán és kétségbeejtően megnyilvánult előtte.

Így nézzünk hát szét Mikszáth sorai között, elég egy bekezdés, egy mondat, kifejezés, s máris olvassuk nála: mi fog elveszni hamarosan, ha addigra el nem vészett. Csak néhány példa:

- LáttalstócyGyőzött és pártját, amikor a magyar parlamentben megjelenik a zsidózás, az antiszemitizmus, a korai fasizmus. Az antiszemita párt egy évvel a megalakulás után már 1884-es választásokon 17 képviselőt delegálhatott a parlamentbe. 1885-ben pártja kettészakadt, de még így is bejutott az 1887-es választásokon az országgyűlésbe. Istóczy már megfogalmazta a zsidótörvények szellemiségét, amelyek majd Horthyban találnak készséges megvalósítóra!

- Érzékeli a nemzetiségi problémát, egyszer csak az általa olyan kedvelt fogarasi kerültéből támadják őt román érdekű helyiek a magyarsága miatt, s ez ellen nem tud, nem akar védekezni, ezért hagyja ott őket két évtized után.

- Pontosán leírja a kivándorlást, az ország elhagyását. Nem szociológiai háttérrel és magyarázatot keres, hanem a hazájukat elhagyó magyarok kiúttalanságának, végleges beilleszkedésük tragikumát idegen országokba.

- A közélet romlását, azon belül is a leginkább láthatót, a politikusokgátlástalan vagyonosodását mutatja fel: „*a mult országgyűlésen törvényt kellett hozni, hogy a mostani politikusok ne gazdagodjanak, a hetvenes években azt kellett volna valahogy megakadályozni, hogy az akkori politikusok ne szegényedjenek.*”

- Miiként változik az értékrend, a társadalmi viszonyokmegítélése, mik az életminták, a követendő példák: „*ma már négy kellék jár ki egy igazi úrnak: egy yacht, egy automobil, egy lap-orgánium, és egy csekkönyv. Enélkül nem tökéletes az ember, de ha csak egy-kettő van is meg belőle (például a jó csekk könyv) az is tűrhető már.*”(Nem is olyan nehéz ezt átfordítani a modern világ értékrendjére.)

- És már 1898-ban ezt vetíti előre az újságíró társainak, mi lesz a sajtószabadsággal a jövőben, meg lehet-e fojtani, vagy az örökké megmarad 1848 márciusa legnagyobb vívmányaként? „*A kormány azt hiszi, hogy a sajtószabadság olyan, mint a gázláng, amit tetszés szerint kisebbre, nagyobbra lehet csavarni; de mi tudjuk, hogy olyan, mint a gyertyaláng, el lehet végképp fújni vagy égni kell hagyni szabadon; a fényét kisebbre venni, abból lecsípni lehetetlen, és ha megpiszkálják, csak nagyobbra gyúl.*”

- A politikai és a sajtó kapcsolatáról sokszor gondolkodik, rejtett mondatokból olvasunk hátborzongató próféciákat. Arról a korról beszél, a kezdetekről, amikor a

sajtó még kiskorú volt, amikor még nem volt szava. de aztán a sajtó erősödik, már nem öleb, már nem félretolható bútordarab s”most ezek a jó urak, akik ott el vannak osztályozva, összenéznek. Azt mondják, haragusznak. Dehogyan. Csak félnek. És szemeikben megjelenik a gyűlölet zöldes, mocsárszerű fénye.”

- A politika és a közmegítélés, sőt, közhangulat teljes elválását írja le. Nem csak a közvéleményben, de magában a politikusokban. A nemzetet meghatározó politikai szerepvállalás már a múlté. A politika a vagyonosodás kezdete a szereplők számára, majd pedig a tisztességeseknek a kiábrándulást hozza el. Nem önmagáról írta, de önmaga helyzetét is így érezte, amikor egy képviselőtársáról ezt írja: „Mindent elért, amit a politikában elérhetni. Sőt még többet Elérte alkalmasint is az undort is a politikától. És ez a legnagyobb magaslat.”

És amit már másholtöbbször idéztem, mert ennek bölcsességén mindig megdöbbenek. Mert ebben az 1910-ben elmondott utolsó beszédében, ha nem is sorolja fel azt, amit Jókai Róza említett, de ebben a három mondatban benne van a 20. századi Magyarország, a jövő tragédiája.„A magyar még nem volt olyan súlyos helyzetben, mint most. Én, aki annyira szeretem ezt a nemzetet, olyan sötét színben látom ma az ország jövőjét, hogy megrajzolni sem merem. Gondoljuk meg, hogy csak egy hazánk van, s ha ez elbukott, mi leszünk a legboldogtalanabb hazátlanok, s akkor elmondhatjuk, hogy a magyar sorsát boldog isten bírja.”

Amikor ilyet olvasunk Mikszáthnál, akkor ne az alkalmi prófétát lássuk, ne az aktualizálható író, hanem a bölcs embert. Aki nem látja, de érzi, Trianont, a nemzeti államok létrejöttét, és abból kialakulóállandósuló gyűlölködéseket, a koncentrációs táborok szellemi előkészítését, a média és a hatalom ellentmondásos kapcsolatát, a politika és a tömeg elválását, a politika és az illúzióvégleges elszakadását, a politika, vagyis a mindenkor hatalom gyakorlóinak féktelenségét és gátlástalanságát: hitben, erkölcsben, anyagiasságban- mindenben.

És akkor ez a bölcs, rezignált ember 1910-ben ezt mondja nekünk: „nem a vezérek kezében áll az ország sorsa- a tömeg határoz.” S akkor nem tudom, ez a bronz, szoborrá változott palóc itt mellettem, fenyegette a hatalmat, vagy reményt akart adni a tömegeknek. Mind a kettőre igen nagy szükség van ma Magyarországon.

Praznovszky Mihály

